

CƠ SỞ LÝ LUẬN, THỰC TIỄN VÀ PHƯƠNG PHÁP ĐÁNH GIÁ CÁI CŨ, XÂY DỰNG CÁI MỚI TRONG HỆ THỐNG PHẠM TRÙ KHÁI NIỆM KINH TẾ CHÍNH TRỊ

(Đề tài KX.10.06)

GS. TRẦN NGỌC HIỆP

I- CƠ SỞ KHOA HỌC - THỰC TIỄN CỦA CÁC PHẠM TRÙ KINH TẾ CHÍNH TRỊ

Kinh tế giữ vai trò nền móng trong suốt quá trình tồn tại và phát triển của xã hội loài người. Nhưng chỉ trong giai đoạn kinh tế thị trường thì khái niệm về kinh tế mới dần dần được nhận thức một cách khoa học.

1- Trong nấc thang đầu tiên của nhận thức, người ta coi *kinh tế* là gồm *một ngành sản xuất vật chất* (như công nghiệp, nông nghiệp, giao thông vận tải, thủ công nghiệp v.v...). Quá trình phát triển của các ngành đã đưa đến khái niệm *khu vực* (I, II...). Mối quan hệ giữa các khu vực là mối quan hệ chủ yếu của tái sản xuất xã hội.

Ở bước nhận thức này, khái niệm kinh tế thường phản ánh các đặc trưng, đặc điểm về sản xuất và tiêu dùng của một *quốc gia*, do vị trí địa lý, truyền thống lịch sử, trình độ phát triển lực lượng sản xuất, mối quan hệ với bên ngoài tạo nên.

2- Sản xuất hàng hóa phát triển dưới tác động của *quá trình tái sản xuất* mang tính chu kỳ, do đó đã đưa đến bước nhận thức các *quy luật kinh tế*. Kinh tế học trở thành một lĩnh vực tri thức quan trọng của loài người. Trong đó nghiên cứu các quy luật, các quá trình kinh tế và được phản ánh trong các phạm trù kinh tế.

Sự tích lũy kiến thức kinh tế thông qua nghiên cứu thực tiễn, đến mức độ nhất định, người ta bắt đầu đề xuất các *học thuyết kinh tế*. Các học thuyết đó ra đời là dấu hiệu nhận thức về phương thức sản xuất, trao đổi, phân phối tiêu dùng của chế độ kinh tế và xã hội nhất định.

(*) Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.

kinh tế học là bộ phận cấu thành quan trọng của khoa học xã hội. Trình độ phát triển của kinh tế học có ảnh hưởng to lớn đến toàn bộ khoa học xã hội và nhân văn. Ngày nay, kinh tế học phát triển trong xu hướng liên ngành với các bộ phận khác của khoa học xã hội và nhân văn. Đồng thời, với mức độ ngày càng tăng, kinh tế học tiếp tục đạt thành quả các bộ môn ấy làm động lực và định hướng cho bản thân kinh tế học. Trong quá trình phát triển kinh tế thị trường đã xuất hiện mâu thuẫn kinh tế xã hội. Phân tích các mâu thuẫn ấy, người ta đi đến nắm bắt bản chất của mâu thuẫn kinh tế: bắt đầu phân định được *nội dung vật chất và hình thái xã hội* trong mâu thuẫn kinh tế. Từ đó người ta thừa nhận có những *phương thức sản xuất* khác nhau do cơ sở vật chất - kỹ thuật nhất định với hình thái xã hội nhất định tạo thành. *Hình thái lịch sử* của các phạm trù kinh tế mới được đề cập tới.

Hình thái xã hội - lịch sử ấy bao gồm *toàn bộ các quan hệ sản xuất* phù hợp với trình độ phát triển nhất định của lực lượng sản xuất xã hội trong mỗi giai đoạn.

Sự phát triển của quá trình phân công lao động xã hội, nên kinh tế chỉ vận động trong một *cơ cấu kinh tế*. Vì vậy, toàn bộ các quan hệ sản xuất và lực lượng sản xuất quan hệ tương tác với nhau thông qua cơ cấu kinh tế. *Sự chuyển dịch* cơ cấu kinh tế dẫn ra sự vận động và phương hướng của quan hệ sản xuất và lực lượng sản xuất ngoài cơ cấu kinh tế, bên ngoài cơ cấu kinh tế. Càng không thể tạo dựng nên quan hệ sản xuất một cách chủ quan duy ý chí. Sự sụp đổ của mọi mô hình xã hội đều bắt nguồn từ mâu thuẫn kinh tế, bị che lấp hay bộc lộ ra.

Đi đôi với sự chuyển dịch cơ cấu kinh tế là sự biến đổi về *cơ cấu xã hội - dân cư* hình thành mối quan hệ mới giữa các giai cấp, tầng lớp xã hội.

Trong các giai cấp - tầng lớp đó, có một lực lượng tiến bộ nắm được khoa học và kỹ thuật, hiểu biết phương thức sản xuất và phân phối. Họ là bộ phận thúc đẩy nền kinh tế. Lợi ích của họ trong thời kỳ đó nhất trí với lợi ích dân tộc. Khi phương thức sản xuất trưởng thành sẽ xác định vị trí lãnh đạo chính trị của họ đối với xã hội. Mác và F.Engels đã tổng kết lịch sử ấy như sau:

"*Sự sản xuất kinh tế và cơ cấu xã hội đó tất nhiên sinh ra, trong mỗi thời đại lịch sử, những điều kiện cơ sở của lịch sử chính trị và tư tưởng thời đại ấy*" (Tuyên ngôn của Đảng cộng sản).

Thực tế chỉ ra rằng, trong tất cả các giai đoạn lịch sử, giữa kinh tế và chính trị luôn có mối quan hệ qua lại, tác động lẫn nhau. Có ba trường hợp:

Trường hợp nhất: Trường hợp "*Chính trị là biểu hiện tập trung của kinh tế và văn hóa*". Đây là thời kỳ thịnh vượng. Vì lực lượng lãnh đạo xã hội (Đảng cầm quyền và chính quyền) là bộ phận tiên tiến, có khả năng giải quyết tốt các vấn đề kinh tế và văn hóa, thúc đẩy tiến bộ xã hội và con người.

Trong trường hợp này, chính trị có vai trò của đòn xeo lịch sử, nên nó có "vị trí đầu so với kinh tế".

Trường hợp hai: Trường hợp "*Chính trị là sản phẩm của tư duy và quan điểm chủ quan*". Đây là giai đoạn xã hội trì trệ, suy thoái, chính trị sai lầm để kìm hãm sự phát triển xã hội. Bộ phận lãnh đạo xã hội không nắm bắt và giải quyết các yêu cầu kinh tế và văn hóa. Lúc ấy, lợi ích của bộ phận ấy tách rời, thậm chí đối lập với lợi ích dân tộc và xu thế khách quan.

Trường hợp ba: Trường hợp "*Chính trị là sản phẩm của sự thỏa hiệp vô nguyên tắc*" giữa

nhiều xu hướng quan điểm khác nhau". Đây là giai đoạn quá độ vừa có tiến bộ và trì trệ, suy thoái. Một tình trạng thiếu tính nhất quán phổ biến, lời nói không với việc làm, vừa thiếu tập trung vừa thiếu dân chủ thực sự. Trạng thái giằng co thỏa hiệp vô nguyên tắc ấy đến một mức độ nào đó sẽ bị phá vỡ do sự chín bùng nổ của mâu thuẫn kinh tế - xã hội.

5- Các phạm trù kinh tế chính trị ra đời trong quá trình lịch sử phát triển tế hàng hóa. Người ta chỉ có nhận thức các phạm trù này không thể theo ngữ từng phạm trù một, mà phải trong một lô-gic nội tại được tổng hợp và khái quát cách khoa học.

C.Mac là người đầu tiên đã đưa ra sự khái quát như vậy:

"Toàn bộ những quan hệ sản xuất hợp thành cơ cấu kinh tế xã hội, thành hiện thực, trên đó xây dựng một kiến trúc thượng tầng pháp lý và chính trị..." (C - F. Anghen toàn tập, tập 13, tr.6-7, tiếng Nga).

II- PHƯƠNG PHÁP XEM XÉT HỆ THỐNG PHẠM TRÙ KINH TẾ CHÍNH TRỊ.

Các phạm trù kinh tế chính trị phản ánh mối quan hệ kinh tế với chính trị vận động phát triển của các phương thức sản xuất (nghĩa rộng). Khi phương thức sản xuất biến đổi thì "nội hàm" của các phạm trù biến đổi theo, cho dù "ngoại diên" chúng chưa kịp thay đổi.

Vậy căn cứ vào đâu để đánh giá, xem xét sự biến đổi của các phạm trù kinh tế chính trị?

- Căn cứ vào mối quan hệ giữa *nội dung vật chất với hình thái xã hội* - lịch sử các phạm trù kinh tế chính trị. Có những phạm trù (giá trị, giá cả...) tuy được chung trong nhiều giai đoạn phát triển kinh tế thị trường (như trong giai đoạn cạnh tranh và giai đoạn độc quyền, trong các nước tư bản và nước phi tư bản) nhưng hình thái lịch sử rất khác nhau.

- Căn cứ vào *giai đoạn phát triển* của mỗi phương thức sản xuất. Trong giai đoạn ra đời phương thức sản xuất, các phạm trù kinh tế chưa có "hàm lượng" vật chất và xã hội đầy đủ như giai đoạn xác lập phương thức sản xuất. Rõ ràng là phạm trù giá cả lợi nhuận, giai cấp vô sản v.v... trong giai đoạn công trường thủ công không có đầy đủ "hàm lượng" vật chất kỹ thuật và xã hội như trong giai đoạn đại công nghiệp cơ khí.

- Căn cứ vào *thể chế kinh tế và cơ chế quản lý*. Trong giai đoạn phương thức sản xuất trưởng thành, thể chế kinh tế và cơ chế quản lý tương đối ổn định hơn giai đoạn quá độ trước đó.

Những nước đang chuyển sang kinh tế thị trường thường chưa định hình thể chế kinh tế và cơ chế quản lý. Điều này gây ra khó khăn trong hợp tác đầu tư trong ngoài nước.

- Chú ý đến khoảng cách giữa lý thuyết kinh tế và sự vận dụng vào thực tiễn những sai lầm tổn thất không phải lý thuyết sai, mà do nhận thức và vận dụng thực tiễn. Ngoài ra, còn phải chú ý đến điều kiện cần và đủ cho các phạm trù kinh tế chính trị tồn tại và phát huy tác dụng.

- Phương pháp đánh giá các phạm trù kinh tế chính trị còn có thể từ phân tích vận động kinh tế và bộ máy lãnh đạo - quản lý cấp vĩ mô. Nếu bộ máy mang tính chất

quan liêu, nếu nhà lãnh đạo quản lý kinh tế chỉ là nhà kỹ thuật, cán bộ nghiệp
án bộ thiếu hiểu biết về kinh tế chính trị thì sẽ dẫn tới sai lầm. Trong thời đại
nay, nếu các nhà chính trị không có kiến thức kiên ngành, đặc biệt không có
biết lý luận kinh tế chính trị thì có nguy cơ mắc những sai lầm về chiến lược.

**THE THEORETICAL AND PRACTICAL BASIS AND THE METHOD OF
ASSESSING THE OLD ONES AND FORMULATING THE NEW ONES IN THE
SYSTEM OF CATEGORIES AND CONCEPTS OF POLITICAL ECONOMY.**

TRAN NGOC HIEN

On a scientific and practical basis, the paper has analysed the scientific and practical
of the categories of political economy and presented the foundations and methods
looking at and assessing the system of categories of the subject. The paper contains
and justifiable arguments.